

Onko usko vain moraaliala?

Timo Eskola/STI

Lähimmäisenrakkaus on helppo määritellä kristinuskon sisällöksi. Sitä varten ei tarvita suuria teologisia opintoja. Itse asiassa voimme lukea nämä määritelmät monista naistenlehdistä ja aikakauslehdistä. Kaikki eivät edeä ymmärrä, mitä eroa sovituksen julistamisen ja lähimmäisenrakkauden ajatuksen välillä voisi olla. Etiikka sivuuttaa sovituksen kuitenkin myös kuuluisien teologien ja jopa filosofien opetuksissa. Kristinuskon eettisen määrittelyn on tuonut teologiaan kuuluisa saksalainen filosofi Immanuel Kant (1724–1804).

1. Kant erotti toisistaan historiallisen kirkon ja puhtaan järjen määrittelemän Jumalan valtakunnan. ”Todellinen (näkyvä) kirkko on se, joka tuo moraalisen Jumalan valtakunnan maan päälle siinä määrin, kuin se voidaan ihmisten voimin toteuttaa.” (III 1.4.) Tällaisen kirkon merkit ovat seuraavanlaisia: 1. Universaalisuus (kaikkien löydettävissä ja toteutettavissa), 2. Puhtaus (perustuu vain moraalisiin päämääriin), 3. Vapaus (ihmisten välisissä suhteissa), 4. Modalisuus (konstitutiivien muuttumattomuus). Kyseessä on siis ”eettinen kansainyhteisö”, kirkko.

Siksi Kantin mukaan on olemassa ainoastaan yksi todellinen uskonto. ”On vain yksi tosi uskonto; mutta uskoja voi olla monenlaisia. Lisäksi voidaan sanoa, että jopa erilaisissa kirkoissa, jotka eroavat toisistaan uskon luonteen erilaisuuden perusteella, voidaan kuitenkin löytää yksi ja sama tosi uskonto. Siksi on sopivampaa (kuin todellisuudessa on tapana) sanoa, että tämä ihminen edustaa tätä tai tuota uskoa (juutalaista, muhamettilaista, kristillistä, katolista, luterilaista) kuin sanoa, että hän edustaa tätä tai tuota uskontoa.”

Kantilla oli ajatus uskontojen kehittymisestä: ”lopulta uskonto vähitellen vapautetaan kaikista empiirisistä perusteista ja kaikista historiaan pitäytyvistä säädöksistä jotka seurakunnallisen uskon avulla yhdistävät ihmisiä hyvän vaatimuksessa. Näin lopulta puhdas järjen uskonto hallitsee kaikkia, jotta Jumala voisi olla kaikki kaikissa.” Tämä vähittäinen siirtyminen kirkon uskosta järjen (etiikan) uskuntoon merkitsee Kantille Jumalan valtakunnan toteutumista maan päällä.

2. Teologiaan uskantilaisen tulkinnan toi erityisesti Adolf von Harnack, joka antoi tunnetulle luentokokoomalleen aikakautteen sopivan nimen *Kristinuskon olemus* (luennot Berliinin yliopistolla ”eskatologisena” lukukautena 1899-1900). Perinteisessä soteriologiassa oli usko ymmärretty Harnackin mielestä aivan virheellisesti. Siksi hän lähti liikkeelle kokemuksesta ja määritteli kristinuskon todellisen olemuksen moraalisesti arvokkaaksi elämäksi. ”Kokemus – vain omaan kokemukseen perustavaa uskontoa on tunnustettava! Kaikki muu tunnustaminen on Jeesuksen mielestä teeskentelyä ja turmiollista. Niinkuin evankeliumissa ei ole mitään laajaa ’uskonoppia’, niin siinä vielä vähemmän on mitään neuvoa valmiin opin omaksumiseen ja tunnustamiseen. Uskon ja tunnustuksen tulee syntyä ja kasvaa maailmasta poiskääntymisen ja Jumalan puoleen kääntymisen ratkaisevasta käännekohtasta ja tunnustuksen ei tule muuta olla kuin uskon osoittamista teoissa.” (s. 109).

Sovituksen uudelleentulkinta: Harnackin mukaan käsitys Kristuksen uhrikuolemasta oli ymmärretty historian kuluessa aivan väärin. Kristuksen kuolema oli hänen mukaansa uhri vain siinä mielessä, että se oli uhreista viimeisin. Se lakkautti uhrien toimittamisen ja osoitti siten, että koko uhraamisen ajatus oli väärää uskonnollisuutta (s. 115). Kristuksen kuolema ei ollut Harnackin mukaan myöskään sijaiskärsimys missään pelastusopillisessa mielessä. Hän sanoo, että ”historiassa pelastus on vanhurskaan ja puhtaan kärsimyksessä” (s. 116). Kristuksen uhratuva toiminta ja elämän alttiiksi paneminen olivat Harnackin mielestä esikuvia jokaiselle ihmiselle. Hän

katsoi, että kaikkialla, missä vanhurskas kärsii, tapahtuu "nöyryyttävä ja puhdistava sovitus" (s. 117).

Harnack hyväksyi tulkinnassaan Uuden testamentin sovituspöpetuksen vain esikuvaksi uhrautuvasta elämästä. Se oli yksi aspekti moraalisen periaatteen toteuttamisessa. Syntien anteeksiantamisen ja vanhurskauttamisen "objektiivisen vapahduksen" opit olivat Harnackin mukaan "kirkonhistoriassa muodostuneet ankaraksi kiusaukseksi ja läpi kokonaisten sukupolvien himmentäneet uskonnon vakavuuden" (s. 134). Kristinusko oli hänelle vapahduksen uskonto vain siinä mielessä, että se ohjasi ihmistä aidon persoonallisen elämäkokemuksen kautta tapahtuvaan sisäiseen kasvuun.

Uskonnon "vakavuus" löytyy kokemushermeneutiikassa moraalista. Tässä mielessä tulkinnan kantilaisuus on myös selvää. Apriorisen tiedon, Jumalan "ikuisen" ilmoituksen sisältö on loppujen lopuksi moraalinen, kuten se oli Kantillakin. Siksi Raamattu ei enää Harnackin mielestä sisältänyt "ikuista totuutta" Kristuksesta Jumalan Poikana ja sovitajana. Niinpä Harnack määritteli kristinuskon todellisen olemuksen moraalisesti arvokkaaksi elämäksi. Jeesus ei enää ollut uskon kohde. Uskontunnustuksen tulee Harnackin mukaan olla Isän tunnustamista. "Mitäpä näin ollen tunnustaminen voi muuta merkitä kuin Jumalan tahdon täyttämistä siinä varmassa vakaumuksessa, että hän on Isä ja tuomari? Mistään muusta tunnustuksesta Jeesus ei ole koskaan puhunut." (s. 108).

3. Suomessa tämä käsitys näkyy etenkin eksegeeteillä. Kun kristillisen uskon sisältö muuttuu niin, että Kristuksella ei enää ole keskeistä merkitystä yksittäiselle ihmiselle, täytyy vanhan käsityksen tilalle tuoda jotain muuta. Muussa tapauksessahan kristinuskolla ei olisi enää minkäänlaista sanomaa. Monet puhuvat rakkauden toteutumisesta ja ihmisen pyrkimisestä hyvään. Kristinuskon olemukseksi määritellään siten etiikka. Esimerkiksi Heikki Räisänen määrittelee kristillisen sanoman aitouden ja vastuun avulla. "Minä uskon, että 'Jeesus Kristus' on perinteeni keskeinen symboli, joka edustaa ja välittää perinteen keskeisiä, elämää palvelevia arvoja: rakkautta, toivoa, elämänuskoa, aitoutta ja vastuuta (*Uuteen uskoon*, 52).

Tällainen näkemys elämää palvelevien arvojen tarpeellisuudesta voidaan perustella vaikkapa luomisteolla. Jumalaa voidaan pitää eräänlaisena alkusyynä, vaikka Raamatun muuta sisältöä ei pidettäisi kovin merkittävänä tämän ajan ihmiselle. Raija Sollamo on ilmaissut tämän täsmällisesti: "Ajattelen, että varsinainen alku tulee Jumalalta. Sitä kautta hän on luonut tämän systeemin ja tietyn moraalikoodin, niin että ihminen pystyy jollain tavoin arvioimaan tekojaan ja niiden seurauksia." (*Helsingin Sanomat* 21.8.1993).

Sollamon mukaan kaikki ihmiset ovatkin samassa asemassa pyrkiessään hyvään tässä elämässä. "Vaikka itselleni kristinusko on omin vaihtoehtoni, en voi ummistaa silmiäni siltä tosiasialta, että hyvän kristityn, hyvän muslimin ja hyvän juutalaisen välillä on hyvin vähän eroa, jos vertaillaan niinsanottua tavallisen ihmisen uskoa ja sen ilmenemistä jokapäiväisessä elämässä." (emt.) Hänelle olennaista on vain se, miten ihminen toteuttaa moraalista ihannetta elämässään.

Eettinen painotus näkyy myös Antti Kylliäisen ajattelusta. Hänen mukaansa uudella tavalla ymmärretyn armon toteutuminen käytännön elämässä tarkoittaa moraalista elämän aluetta. "Etsiessämme armolle tilaa tämän maailman rakenteista ja käytännöistä, huomio on ensimmäiseksi syytä kiinnittää elämäämme ohjaaviin sääntöihin." (*Maan päällä niin kuin taivaassa*, 59). Kylliäisen uusi armo ei suinkaan tarkoita sitä, että ihminen voisi elää vapaasti miten haluaa. "Armon tuominen osaksi arkielämää ei voi tietenkään tarkoittaa sitä, että kaikki olisi sallittua eikä millään olisi mitään väliä. Sääntöjen perimmäinen tehtävä on suojella ihmistä ja tehdä hänen elämänsä siedettäväksi." (emt.)

Juuri korkeasta moraalista löytyy Kylläisen mukaan viime kädessä kirkon sanoma tälle maailmalle. ”Armon julistamisen tärkeys ja merkitys on armon perimmäisessä vieraudessa. Puhuessaan armosta kirkko ajaa jotakin sellaista, mikä ei ole tästä maailmasta. Oikeudenmukaisuuden, rauhan ja vapauden puolesta on jatkuvasti työskenneltävä siitä huolimatta, että jokainen ihminen ymmärtää niiden arvon.” (emt., 241). Hänelle armo ei enää merkitse syntien anteeksiantamista, vaan pyrkimystä oikeudenmukaiseen elämään – toisin sanoen lakia.

Armo ja rakkauden vaatimus kääntyvät ympäri myös Kari Kuulan teologiassa. Hän selittää kristinuskon syvintä sanomaa viittaamalla rakkauden kaksoiskäskyyn. ”Jeesus nasaretilaisen opetus voidaan tiivistää kahteen yksinkertaiseen asiaan: rakasta Jumalaa ja rakasta lähimmäistä. Ken tämän ymmärtää, ei ole kaukana Jumalan valtakunnasta, hän sanoi... Ota todesta se, että Jumala on luonut sinut ja ota todesta se, että sinut on luotu elämään toisten ihmisten kanssa.” (*Vartija* 2/1997, 63).

Myös Kuulan mukaan uskonnot ovat moraalikeskeinen uskonkäsityksen suhteen saman kaltaisia. ”Kun kristinuskon ytimeksi otetaan Jeesus nasaretilaisen yksinkertainen ajatus rakkaudesta Jumalaan ja lähimmäiseen, tai maallisemmin ilmaistuna syvähenkinen ja eettisesti vastuullinen elämä, emme ole kovin kaukana muiden uskontojen perusnäkemyksistä.” (emt.) Radikalisoituneen teologian uusi uskonkäsitys hälventää näin rajoja uskontojen välillä – mihin Kant jo alussa pyrki.